

JAHON AVIATSIYA SANOATI VA UNING RIVOJLANISHI

¹Tadjiev B.U

Urganch davlat universiteti « Iqtisodiyot » kafedrasida dotsenti,
iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori,

²Farkhadova N.

Urganch davlat universiteti, Iqtisodiyot fakulteti
2-bosqich talabasi.

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.7854443>

ARTICLE INFO

Received: 12th April 2023

Accepted: 21th April 2023

Online: 22th April 2023

KEY WORDS

Havo transporti, ichki havo transporti, xalqaro havo transporti, muntazam havo transporti, reyssiz havo transporti, hududlararo havo transporti, mintaqalararo havo transporti, xo'jalik transporti.

ABSTRACT

Ushbu maqolada dunyo mamlakatlarida aviatsiya sanoatining rivojlanishi, turlari, tarkiblari va yo'nalishlari to'g'risida so'z yuritiladi.

Hozirgi zamonaviy jamiyatda transportlarning juda ko'p turlari mavjud. Quruqlikda temir yo'l va avtomobildan, dengiz va daryolarda kemalardan, havoda esa samolyotlardan keng miqyosda foydalaniladi.

"Havo transporti" quruqlikka alternativa sifatida mavjud bo'lgan transport hisoblanadi. Aviatsiya sanoati-butun dunyo bo'ylab joylashgan katta va murakkab iqtisodiy kompleksdir. Havo transporti boshqa transport turlariga nisbatan ma'lum afzalliklarga ega: yo'lovchilar va tovarlar harakatining yuqori tezligi; yo'lovchilar va yuklarni etkazib berish vaqtini tejashga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan yo'lni qisqartirish usuli. Aviatsiya faoliyati turli xil maqsad va vazifalarni amalga oshirish xususiyatiga ega. Aviatsiya faoliyatining eng muhim maqsadlaridan biri - jismoniy va yuridik shaxslarning havo transportida manfaatlari va ehtiyojlarini qondirishga, xavfsiz, sifatli va tejamkor havo transporti huquqlarini himoya qilishga qaratilgan faoliyatdir. Havo transporti belgilangan havo liniyasi bo'yicha samolyot harakati orqali amalga oshiriladigan yuk yoki odamning havo hududida transport harakatidir.

An'anaga ko'ra, havo transportining **ikki asosiy turi mavjud** - ichki va xalqaro havo transporti.

Ichki havo transporti - jo'nash punkti, boradigan joy va barcha qo'nish punktlari hududida joylashgan havo transporti.

Xalqaro havo transporti - agar tashish yoki qayta yuklashda tanaffus bo'lishidan qat'i nazar, belgilangan joy va boradigan joy, tegishli ravishda ikki davlat hududida yoki bitta davlat hududida joylashgan bo'lib tan olinadi. Boshqa davlat hududida qo'nish nuqtasi (punktlari) taqdim etiladi.[3]

Ichki havo qatnovi o'z navbatida, muntazam yoki tartibsiz bo'lishi mumkin; mintaqalararo va hududlararo, shuningdek biznes va korporativ.

Muntazam havo transporti - muntazam parvozlarda, ya'ni belgilangan tartibda e'lon qilingan jadvalga muvofiq amalga oshiriladigan samolyot reyslarida, shu jumladan qo'shimcha reyslarda, ya'ni kunlar bo'yicha jadvalga qo'shimcha ravishda amalga oshiriladigan parvozlarda amalga oshiriladigan transport va muntazam parvoz amalga oshiriladigan yo'l.

Reyssiz havo transporti - xaridor va aviakompaniya yoki boshqa operator o'rtasida tuzilgan havo transporti shartnomasiga binoan, belgilangan jadvaldan tashqarida amalga oshiriladigan samolyot reyslarida, rejasiz (charter) reyslarda amalga oshiriladi.

Hududlararo havo transporti - Federal turli mintaqaviy bo'limlarga birlashtirilgan hududlarda joylashgan punktlar o'rtasida belgilangan havo liniyalari bo'yicha ichki havo qatnovi (muntazam - jadval va nizom bo'yicha).

Mintaqalararo havo transporti - ma'lum hududdagi mintaqaviy bo'limga birlashtirilgan, mintaqada joylashgan punktlar orasidagi belgilangan havo liniyalari bo'yicha ichki havo transporti (muntazam - jadval va nizomga muvofiq).

Xo'jalik transporti - yuridik va jismoniy shaxslarning buyurtmalari bo'yicha 15 kishigacha yo'lovchilar bilan maxsus jihozlangan fuqarolik samolyotlarida amalga oshiriladigan charter havo transportidir.[3]

Jahon aviatsiyasi o'tgan asrning boshlarida paydo bo'ldi va tez rivojlana boshladi. Uning rivojlanishining asosiy motivi harbiy sanoatdir. Shuning uchun dastlab aviatsiya sanoati harbiy sektor sifatida shakllanib, keyinchalik fuqarolik maqsadlarida samolyotlar ishlab chiqarishni boshladi. Ushbu sohaning rivojlanishi doimiy harbiy hukumat buyurtmalari soni va boshqa shtatlarga uskunalarni eksport qilish imkoniyati bilan belgilanadi.[4] Jahon aviatsiyasi sanoati quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- **Rivojlanish;**
- **Ishlab chiqarish;**
- **Sinov;**
- **Samolyotlarni ta'mirlash, yo'q qilish;**
- **Tabiiy ofatlarni tekshirish.**

Fuqaro aviatsiyasi sanoatining yetakchilari bugungi kunda eng taniqli kompaniyalardir. Amerikaning "Boing" firmasi uzoq muddatli parvozlarda uchun yirik fuqarolik samolyotlarini ishlab chiqarish bo'yicha yetakchilardan biri hisoblanadi. Uning asosiy raqibi Yevropaning "Airbus" tashkiloti hisoblanadi va Rossiyas amolyotlarining ham muhim raqibidir.[3]

Harbiy maqsadlarda samolyotlar va vertolyotlarning asosiy ishlab chiqaruvchilari AQSh va Rossiya hisoblanadi. Ammo boshqa davlatlarda ham muvaffaqiyatli o'zgarishlar mavjud. Xususan, Isroil uchuvchisiz samolyotlar (PUA) ishlab chiqarish bo'yicha yetakchi hisoblanadi.[2]

Jahon aviatsiyasi sanoatining tarkibiga quyidagilar kiradi.

- har xil turdagi samolyotlar va vertolyotlarni ishlab chiqarish;
- dvigatellarni ishlab chiqarish;
- Avionikani ishlab chiqarish va ishlab chiqarish (elektron uskunalar)

Aviatsiya sanoatining eng muhim tarmoqlari - samolyotlar va vertolyotlar qurilishi. Ushbu sohalar dunyoning 20 dan ortiq mamlakatlarida namoyish etilgan. Yirik laynerlar

AQSh, G'arbiy Yevropa, ba'zi MDH davlatlarida va Rossiyada ishlab chiqariladi. Ichki reyslar uchun 100 yo'lovchiga qadar sig'imga ega bo'lgan samolyotlar Braziliya, Xitoy va Kanadada ishlab chiqariladi. So'nggi paytlarda yengil fuqarolik samolyotlarini ishlab chiqarish va sotish xavfsizlik va xavfsizlikni ta'minlash, odamlar va narsalarni qidirish, shuningdek, sport, tibbiy va biznes maqsadlarida katta ahamiyatga ega.[3]

Fikrimizcha, aviatsiya sanoati yurtimiz rivoji, gullab yashnashi uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Mamlakatimiz iqtisodiyoti va turizm sohalarini yanada ravnaq topishini, yangi pog'onalariga ko'tarilishini ta'minlaydi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasida uchuvchisiz uchadigan apparatlardan foydalanishni tartibga solish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 658-son 15.11.2022 yildagi qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni "2017 — 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini «Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida" PF-5953, 02.03.2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi Farmoni.
4. <https://kun.uz/52814308>.
5. <https://hotel-all.ru/uz/category/airlines/>
6. <https://www.gazeta.uz/ru/>